

Jessica van Geel & Robbert Blokland

ALS JE MAAR
GELUKKIG BENT

Nijgh & Van Ditmar
Amsterdam

‘Een homohuwelijk is vaak te goed. Want bij een homohuwelijk is sprake van twee geesten in één en dezelfde wereld. Ja, da’s mooi makkelijk, zo kan ik het ook.’

– Herman Finkers in *Na de pauze* (2007)

‘I’ve heard it too many times to ignore it
It’s something that I’m supposed to be
Someday we’ll find it, the rainbow connection
The lovers, the dreamers and me’

– Kermit de Kikker, ‘Rainbow Connection’ (1979)

Inleiding

W e hadden net een kleurrijke parade zien langskomen van organisaties als de Metropolitan LGBT Police Network en de LGBTQ Muslims, we hadden de praalwagen van de Gay Diabetics bewonderd, toen in een stampvolle steeg vol regenboogkleuren, zweterige lijven en plastic bekers vol schuimloos bier het idee voor dit boek ontstond. Het was op de Gay Pride 2019 in Londen. Verguld met de Love is Love-buttons die we opgespeld hadden gekregen, vroegen we elkaar: het homohuwelijk, hoelang bestaat dat eigenlijk al?

Hoe vooruitstrevend was het toen in Nederland op 1 april 2001 de eerste ‘huwelijken voor paren van het gelijke geslacht’ werden gesloten? Nederland was het allereerste land ter wereld, in een tijd dat ‘gidsland’ nog geen cynische bijklank had. Wat is er in die twintig jaar veranderd binnen de gay community en ten aanzien van de homoacceptatie? Wat heeft het huwelijk voor de lhbtq-gemeenschap betekend?

We vertrokken uit de drukke feeststeeg om los van elkaar onze regenboogfeesten te vieren. De een liggend in het park tussen bierdrinkende vrouwen, kijkend naar een zangeres met gitaar en singer-songwriterliedjes, de ander op een nachtelijk herenfeest waar uiteindelijk het zweet als druppels aan het plafond zou hangen. Maar nog voordat we elkaar veel plezier wensten, proostten we op ons nieuwe plan: we zouden mensen gaan interviewen over hun leven en gedachten over

twintig jaar homo-emancipatie in Nederland.

Geen ‘how to be gay’-gids, geen voorlichtingsboek, geen twintig-jaar-huwelijk-epistel, geen overdaad aan cijfers: we wilden persoonlijke verhalen horen. Een boek dat wijzelf graag hadden willen lezen toen we jong waren en de kast om ons heen uit moesten klimmen. Een boek voor iedereen-anders-dan-hetero die wil weten hoe het niet-heteroleven eruit kan zien. (Of, zoals iedereen onder de dertig het zegt: hoe het gayleven eruit kan zien.) Een boek voor hetero’s met een homoseksuele zoon, een lesbische nicht, een non-binaire huisarts, een biseksuele buurvrouw of een open blik.

Want ondanks dat het homohuwelijk twintig jaar bestaat, het vijftig jaar geleden is dat er geschiedenis werd geschreven tijdens de Stonewall-rellen in New York, en de aidsepidemie nu min of meer onder controle is, zitten we nog altijd vast aan clichébeelden en vooroordelen. Een homo is vaak nog die man in roze string dansend op een boot, een lesbienne woont na twee maanden daten samen en zit op de bank – met de kat op schoot.

Op de Londense Gay Pride voldeden wijzelf natuurlijk perfect aan het cliché van de homo en de lesbienne. Soms is het fijn om op te gaan in de collectiviteit van de rainbow connection, soms willen we aan de buitenwereld laten zien dat we anders zijn. *We’re here, we’re queer, get used to it!* Soms willen we juist níét buiten de heteromaatschappij staan, niet anders zijn, niet anders bekeken worden. Willen we serieus genomen worden, ongeacht onze seksuele voorkeur. *Onze seksualiteit is niet onze identiteit!* De worsteling tussen die twee werelden, hebben anderen dat ook?

Als homoseksualiteit in de media wordt besproken, is het vaak onderdeel van een probleem óf het wordt slechts als voetnoot in een biootje vermeld. We zochten de verhalen over het echte leven. Rustige gesprekken die erover gaan of

iemand zich anders voelt, of iemand een gay connectie voelt of juist niet, of iemand haar coming-out als loutering heeft ervaren, of iemand gelukkig is met zijn bisexualiteit.

Dus spraken we met twintig prominente lesbiennes, homo's, gays, queers en bisexuelen. Wat is er in hun ogen de afgelopen twintig jaar veranderd? Is de wereld er beter op geworden? Ervaren ze meer of minder antihomogeweld? Hoe leven ze hun leven?

Paul de Leeuw en Johan Goossens zijn beiden homo, maar de een is vader van twee volwassen zoons en de ander houdt er een routine van Grindr en prep op na. Romana Vrede meent dat iedereen een 'heteroseksuele fase' heeft. De jongere generatie zoals Maud Wiemeijer en Rocky Hehakaija heeft moeite met termen als 'homo' en 'lesbienne' en gebruikt liever 'gay' en 'queer'. Ellie Lust heeft de dreiging van het antihomogeweld aan den lijve ondervonden toen ze in Ethiopië tv-opnames maakte en Hans Klok moest in de Verenigde Staten opnieuw uit de kast komen. Nassiri Belaraj, Naomie Pieter en Pete Wu worstelden naast hun seksualiteit ook met hun culturele identiteit. Barbara Barend (getrouwd, twee kinderen) noemt zichzelf burgerlijk, maar is ze dat wel? Terwijl Bas Heijne benadrukt dat je als homo juist recht hebt op die burgerlijkheid.

Welke letter van het zesletterwoord je ook bent, of je getrouwd bent of niet, uit de twintig gesprekken blijkt dat iedere lhbtq'er gelijke ervaringen deelt: Je hebt de wereld moeten vertellen dat je liever in bed ligt met iemand anders dan de heteronormatieve wereld van je verwacht. En vaak moest je je seksualiteit op tafel leggen op een leeftijd dat je daar nog niet klaar voor was. Iedere gay heeft weleens bij een hotelbalie uitgelegd dat-ie toch echt een double bed wil en niet twee losse bedden. Elke homo weet dat hand in hand lopen als een tweemansprotestactie kan voelen.

De weerstand komt soms ook uit de ‘pridefamilie’ zelf. Tegen jonge homo’s die monogaam willen zijn, wordt wel gezegd: ‘Wacht maar tot je ouder bent...’, een biseksueel ‘kan nog niet kiezen’ en een ‘zwarte’ lesbienne voelt zich lang niet altijd vertegenwoordigd op de ‘witte’ pridefeesten.

‘Als je maar gelukkig bent.’ Dat is wat de meesten van hun ouders hoorden toen ze uit de kast kwamen. Het is vaak een lief bedoelde reactie – we hoorden veel ergere commentaren – maar er zit ook een voorbehoud in.

‘Als je maar gelukkig bent.’

Het is een opmerking die afstand schept, het probleem teruglegt bij degene die net zijn coming-out heeft gehad. Het is een dooddoener. Een reactie die ook wel wordt gegeven wanneer een meisje wil motorrijden of een jongen op balletles wil. Het is een beetje gek, maar ja, als je maar...

Zijn hetero’s gelukkiger dan? De worsteling die elke homo, lesbienne en bi op jonge leeftijd heeft meegemaakt, maakt die je niet ook sterker? Als je al zo jong aan de wereld moet laten zien dat je anders bent, leer je daarmee niet ook meteen belangrijke levenslessen? Durven gays daarom makkelijker buiten de dwingende conventies te denken (en misschien ook voor een losbandig leven te kiezen)? Of leren ze wat anders, en staan niet-hetero’s juist bewuster in hun relaties, in hun ouderschap, in hun huwelijk omdat het gekozen pad niet de norm is? Of zijn gays net mensen en maken we allemaal dezelfde foute en goede beslissingen?

Het bier dat op de Londense Pride werd geschonken zat in plastic bekertjes versierd met telkens een ander deel van de Pridevlag: *bi pride* stond er op de ene beker, op andere: *inclusive pride*, *lesbian pride*, *genderfluid pride*, *asexual pride*, *transgender pride*, *intersex pride*, *non-binary pride* en *pan pride*. Zo

zitten we, bedachten wij, na jaren van homo-emancipatie als-nog in hokjes.

In dit boek willen we geen onderscheid maken, geen rangorde aanbrenge. Daarom hebben we de interviews min of meer willekeurig achter elkaar gezet, zonder hoofdstukindelingen als 'biseksuelen,' 'oudere getrouwde mannen' of 'gays met een niet-westerse achtergrond'.

Als wij zelf een open mind willen hebben, is het zaak de labeldrift in te perken. Wij denken dat seksuele geaardheid vloeibaarder, diverser en ingewikkelder is, en mag zijn, dan nieuwe hokjes, zelfs wanneer het in de vorm van kekke bierbikers gegoten is.

Wat is het voordeel van gay-zijn? vroegen we aan alle twintig. Het eerste deel van het antwoord was meestal: dat je anders bent. (Wat overigens vaak ook als nadeel is genoemd.) Maar er kwam altijd nog iets belangrijks achteraan. Dat je anders bent... en dat je daarmee zelf je weg mag vinden.

Jessica van Geel en Robbert Blokland, april 2021

Reconstructie: Hoe Nederland als eerste land ter wereld het ‘homohuwelijk’ invoerde

Dat partners van hetzelfde geslacht in Nederland mogen trouwen voelt anno nu als een vanzelfsprekendheid. Maar dat was het lange tijd niet. Integendeel, de weg naar de openstelling van het huwelijk op 1 april 2001 was lang, moeizaam en telde veel hordes die alleen door vasthoudendheid van enkele hoofdrolspelers konden worden geslecht.

Aan het begin van de lange weg naar de openstelling van het burgerlijk huwelijk staat Mies Bouwman. De in 2018 overleden televisie-icoon verleende in oktober 1977 haar medewerking aan een grote protestavond in het Concertgebouw in Amsterdam tegen Anita Bryant. Deze christelijke Amerikaanse zangeres had zich dat jaar ontpopt tot het gezicht van de antihomolobby toen zij het voor elkaar kreeg dat discriminatie van homo's in Miami niet langer strafbaar was. Haar haatcampagne leidde internationaal tot een stormvloed aan protesten. Zo ook in Nederland. Op verzoek van toenmalig TROS-programmamaker Henk Krol presenteerde Mies Bouwman een benefietconcert. Onder de noemer ‘Miami Nightmare’ toonden verschillende grote artiesten hun solidariteit met de homo-emancipatie.

‘Die enge Bryant predikte haat tegen homo's in Amerika,’ vertelde Bouwman in 2011 in *HP/De Tijd*. ‘Er waren afschu-

welijke verhalen van homo's die zelfmoord pleegden.' Mede dankzij de steun van Bouwman stonden Nederlandse sterren als de Zangeres Zonder Naam, Martine Bijl, Jos Brink en Robert Long in de rij om mee te werken. 'In die tijd vonden sommige mensen homo's walgelijk. Ik dacht alleen maar: waar zijn we mee bezig?!

Henk Krol (toen 27) spreekt na bijna een halve eeuw nog over die avond alsof het gisteren was. 'Het was, na de eerste Roze Zaterdag in juni 1977, de eerste keer dat een homo-evenement werd georganiseerd op een grote publieke locatie,' vertelt hij niet zonder trots. 'Tot die tijd vonden gay-avonden plaats in nichtenkroegen in achterafstraatjes. Van die plekken waar je eerst op de deur moest kloppen en er door een luikje gekeken werd of je wel deugde voordat je naar binnen mocht. In die jaren bestond homoseksualiteit voor veel Nederlanders gewoon nog niet en de meeste gays bleven hun hele leven veilig in de kast zitten.'

Dankzij de medewerking van Mies Bouwman werd er die avond in het Concertgebouw meer geld ingezameld dan verwacht. Het grootste deel van de ruim 100.000 gulden werd gebruikt om namens de Nederlandse homogemeenschap twee grote advertenties in Amerikaanse media te plaatsen (waaronder *Time Magazine*) waarin de woede en afkeuring over de uitspraken van Anita Bryant kenbaar werd gemaakt. Maar er was geld over, vertelt Krol, en ze besloten een stichting op te richten die zou verkennen of een rechtsgeldige relatiebegeleiding voor homoseksuelen en lesbiennes mogelijk zou kunnen worden: de Stichting Vrije Relatierechten. Later ging deze organisatie op in de Stichting Vrienden van de *Gay Krant*, het blad waarvan Krol tussen 1980 en 2012 hoofdredacteur was. Op deze manier kon hij zaken die destijds belangrijk waren voor de homogemeenschap beter onder de aandacht van het grote publiek krijgen.

Zelfs het C O C was mordicus tegen

De *Gay Krant* plaveide met een lange reeks artikelen over een periode van zo'n vijftien jaar de weg voor de daadwerkelijke openstelling van het burgerlijk huwelijk, betoogt Krol. 'Zelfs binnen de homogemeenschap was er in de jaren tachtig nog veel discussie en verschil van mening over het nut en de noodzaak van zo'n stap. Veel gays vonden dat wij ons niet gelijk moesten stellen aan hetero's. Homo's en lesbiennes waren vrijgevochten en anders, waarom zouden wij iets burgerlijks willen als trouwen?' Zelfs homobelangenorganisatie C O C was lange tijd mordicus tegen: homo's en lesbiennes zaten toch niet te wachten op een truttig papiertje als een trouwakte? 'Natuurlijk is zo'n mening ieders goed recht. Maar als je het wél wilt, moet die mogelijkheid er zijn. Het ging en gaat erom dat we dezelfde keuzes kunnen maken als heteroseksuelen. Doordat we daar in de *Gay Krant* op bleven hameren, zijn mensen er meer over na gaan denken.'

In mei 1988 werd Krol benaderd door jurist Jan Wolter Wabeke, op dat moment werkzaam als officier van justitie en kantonrechter in Dordrecht. 'De ongelijkheid en de vraag of er juridisch grote obstakels waren om deze rechten gelijk te trekken, intrigeerden me enorm,' herinnert Wabeke zich. Zijn interesse werd gewekt toen er onder zijn leiding onderzoek werd gedaan naar uitkeringsfraude. Het ging om gevallen waarin alleenstaanden met een uitkering verhulden dat ze samenwoonden. Het stoorde hem dat in die fraudezaken, in het belang van de overheid, samenwonenden van gelijk geslacht werden gekenmerkt als 'getrouwd stel'. Maar tegelijkertijd werd dat soort samenwonen helemaal niet als een huwelijk beschouwd.

Homoseksuelen die hun verbintenis wettelijk wilden bevestigen, waren toentertijd aangewezen op notariële akten, zogenoemde 'relatiecontracten' en hadden geen recht op de

voordelen die aan die huwelijkse staat werden verbonden, zoals bijvoorbeeld nabestaandenpensioen. ‘Ik baalde ervan dat ik jarenlang dezelfde pensioenpremies moest betalen als mijn getrouwde collega’s maar dat mijn partner, als ik zou overlijden, daar geen cent van zou terugzien.’

Na een grondige studie samen met hoogleraar economie Arnold Heertje constateerde Wabeke dat er in de wet eigenlijk geen echte beletsels, en zelfs mogelijkheden te vinden waren om de openstelling van het huwelijk voor paren van gelijk geslacht te bewerkstelligen. ‘De wettelijke tekst over het huwelijk was volledig op man en vrouw gericht,’ legt hij uit. ‘Maar er stond nergens expliciet dat deze verbintenis alleen tussen een man en een vrouw kon worden gesloten. Het systeem bleek met kleine aanpassingen volledig geschikt voor een universeel huwelijk.’ De jurist kon echter, gezien zijn positie als officier van justitie, niet zelf het boegbeeld worden van deze strijd en zocht een ‘volhouder die wist hoe de media werkten’. Bijkomend voordeel was dat Krol, die lang werkzaam was geweest als VVD-woordvoerder, de weg kende in politiek Den Haag.

Er werden mensenrechten geschonden

De twee mannen bedachten een campagne. In de denktank die zij daarvoor oprichtten namen ook familierechtadvocaat Loes Gijbels en universitair docent Kees Waaldijk plaats. Jurist Waaldijk – toen werkzaam aan de Universiteit van Maastricht, inmiddels hoogleraar Sexual Orientation Law in Leiden – had zijn studenten recent de hypothetische rechtsvraag gesteld of het huwelijk openstond voor partners van hetzelfde geslacht, en zo nee, of de rechter daar verandering in kon brengen. Hij publiceerde hier in 1987 een artikel over in het juridische vakblad *Ars Aequi*.

‘De *Gay Krant* schreef over de wens dat het zou moeten kunnen,’ vertelt Waaldijk. ‘In mijn stuk werd – met de Nederlandse wet in de hand – voor het eerst verkend wat de juridische mogelijkheden waren. Een van de conclusies was dat met het ontzeggen van het huwelijk aan homo’s en lesbiennes de mensenrechten geschonden werden.’

In die tijd bogen diverse rechtsorganen zich over verwaarloosde aspecten in het familierecht, herinnert de hoogleraar zich. ‘Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens zorgde bijvoorbeeld voor een doorbraak op het gebied van de positie van buiten het huwelijk geboren kinderen. Dit stimuleerde de Hoge Raad in Nederland om ook de ouderlijke macht van ongehuwde heterostellen beter te regelen. Misschien kon de rechter ook de positie van paren van gelijk geslacht verbeteren.’

De eerste concrete stap was het initiëren van een testcase van twee partners van hetzelfde geslacht die zich bij een gemeente zouden melden om te trouwen. Hiermee wilden Krol en Wabeke een proefproces uitlokken waarin de juridische mogelijkheden die zij zagen ook door een rechtbank concreet geformuleerd zouden worden. Frans en Gerard, een koppel dat was gerekruteerd via de *Gay Krant*, meldden zich kort daarna bij de gemeente Amsterdam om zich als getrouwd stel te laten registreren. Dit verzoek werd zoals verwacht geweigerd omdat dit volgens de burgerlijke stand officieel niet mogelijk was voor partners van hetzelfde geslacht. Nadat de mannen protest hadden aangetekend, oordeelde de rechtbank begin 1990 dat het aan de politiek was om zich te buigen over de vraag of de wet hier niet een regeling voor zou moeten treffen.

Kort daarvoor waren ook twee vrouwen een vergelijkbaar proefproces begonnen. In die zaak kwam de Hoge Raad in oktober van datzelfde jaar tot een vergelijkbare conclusie. De

eis van de vrouwen werd afgewezen, maar tussen de regels door lieten de rechters in hun uitspraak doorschemeren dat het niet meer dan billijk was als er voor Nederlandse paren van gelijk geslacht een trouwregeling in het leven werd geroepen.

Ondertussen stuurde de *Gay Krant* een enquête naar alle (toen nog) 650 Nederlandse gemeenten met de vraag of zij ervoor open zouden staan een paar van hetzelfde geslacht te trouwen. Daarbij werd ook het voorstel gedaan om naast de gemeentelijke basisadministratie een trouwregister open te stellen voor vrijwillige registratie van samenwonenden van gelijk geslacht. Zo'n register had natuurlijk geen wettelijke status, maar Krol en Wabeke gingen ervan uit dat de discussies die de enquête zou aanzwengelen in honderden gemeenteraden extra publicitaire munitie opleverden voor hun zaak.

‘Elke vrijdag bezocht ik een paar gemeentes om de discussie aan te gaan,’ vertelt Krol. ‘Het draagvlak voor een openstelling van het huwelijk groeide gestaag. Dat merkte ik ook in de Tweede Kamer, waar ik doorlopend probeerde het vuurtje warm te houden en de druk op te voeren.’ Wabeke herinnert zich nog een discussie met een aantal topambtenaren van Justitie. ‘Het argument kwam ter tafel dat homo’s niet zouden mogen trouwen omdat het huwelijk bedoeld is om kinderen te krijgen. Toen heb ik gevraagd wie er in het gezelschap gesteriliseerd was of een gesteriliseerde partner had, omdat deze mensen volgens die redenering ook niet het recht zouden hebben om in het huwelijk te treden.’

Een cruciaal kantelpunt

Langzaam maar zeker kwam er beweging in het maatschappelijke debat over een mogelijke openstelling van het burgerlijk huwelijk voor homo's en lesbiennes. Tientallen ge-

meenten openden alternatieve trouwregisters voor koppels van hetzelfde geslacht. Een cruciaal kantelpunt vormde het aantreden van het kabinet-Kok in augustus 1994, de eerste Nederlandse coalitie in driekwart eeuw zonder christelijke partijen. Een van de nieuwe D66-parlementariërs was Boris Dittrich, tot die tijd rechter in Alkmaar, die kort daarvoor in een interview had beloofd dat de openstelling van het huwelijk een van zijn belangrijkste doelen als Kamerlid zou worden. ‘Dat werd op dat moment nog gezien als een absurd plan dat nooit daadwerkelijk zou worden verwezenlijkt,’ blikt Dittrich terug.

Toch werd deze toezegging zijn inzet voor de notitie Leefvormen in het familierecht die staatssecretaris Elisabeth Schmitz na het aantreden van het kabinet opstelde. In de beleidsnota werden allerlei veranderingen en moderniseringën in de wetgeving op het gebied van relaties voorgesteld. Zo hamerden Dittrich en zijn ‘partners in crime’ Anne Lize van der Stoel (vvd) en Mieke van der Burg (PvdA) ook op het goed regelen van de rechten voor de 20.000 kinderen die door lesbische paren werden opgevoed maar destijds wettelijk als ‘tweederangs kinderen’ werden gezien. Bij het overlijden van een van de twee partners was er geen enkele juridische garantie dat de andere partner het gezag over hun kind zou krijgen.

‘Die onderwerpen lagen heel gevoelig bij conservatieven binnen de vvd en een deel van de achterban van de PvdA die daar helemaal niet op zaten te wachten,’ vertelt Dittrich. ‘Er was ook angst voor de beeldvorming in het buitenland.’ Niet alleen ideologisch – Nederland stond toen internationaal bekend als een land dat soms doorsloeg in zijn tolerantie – maar ook praktisch: sommige politici waren bang dat Nederland zich zou isoleren binnen de internationale rechtsgemeenschap door als enig land ter wereld partners van gelijk geslacht te laten trouwen. ‘Stel bijvoorbeeld dat twee mannen

in Nederland trouwen en in Frankrijk gaan wonen, terwijl Frankrijk hun huwelijk juridisch niet erkent. Als een van de mannen vervolgens in theorie zou besluiten in Frankrijk met een vrouw te trouwen, dan was hem vermoedelijk geen strobreed in de weg gelegd. Bij dat soort mogelijke complicaties likten juristen al bij voorbaat hun vingers af.

Het op dat moment hoogst haalbare voor koppels van hetzelfde geslacht leek het geregistreerd partnerschap te zijn. Dit plan stond dan ook in de notitie die in 1995 door het kabinet werd gepresenteerd; over het mogelijke 'homohuwelijk' werd met geen woord gerept. Deze registratieoptie bood homoseksuelen en lesbiennes juridisch vrijwel dezelfde rechten als getrouwde hetero's, alleen werd het anders genoemd. 'Je krijgt dus bijna dezelfde rechten, maar mag het niet hetzelfde noemen,' luidde toen ook al de kritiek van Krol. 'Dát is pas discriminatie. Er is bovendien niemand die een feest gaat vieren nadat twee mensen een contract tot geregistreerd partnerschap hebben getekend. We merkten dat deze tussenoplossing dan ook niet goed viel in de homogemeenschap.'

In het collectieve geheugen

Deze 'polderoptie' ergerde ook Dittrich, die binnen D66 begon te lobbyen voor een stilliger geluid over dit onderwerp. 'Ik schreef een notitie voor de fractie met daarin alle voor- en nadelen van de openstelling van het huwelijk voor paren van gelijk geslacht. Hier mocht ik vervolgens van de fractie werk van maken. Gelijke rechten was een speerpunt voor de partij en er was toch niemand die echt geloofde dat we dit daadwerkelijk zouden realiseren.' Dittrich vertelde over zijn plan in een interview met het *Algemeen Dagblad*: de krant pakte flink uit met het nieuws dat Nederland binnenkort mogelijk het eerste 'homohuwelijk' zou kunnen sluiten. 'Feitelijk blijft

“homohuwelijk” natuurlijk een vreemde term, want het is juist geen aparte regeling voor homoseksuelen. Maar het was wel een woord dat in het collectieve geheugen bleef hangen en de maatschappelijke discussie verder aanwakkerde.’

De Kamer stemde ondertussen schoorvoetend in met het instellen van een commissie die de juridische en maatschappelijke voor- en nadelen van een mogelijke openstelling van het burgerlijk huwelijk zou verkennen. Ook jurist Waaldijk maakte daar deel van uit. ‘Ik heb duidelijk uitgelegd dat we aan het dralen waren in Nederland,’ vertelt hij. ‘Geregistreerd partnerschap was een stap waarmee we internationaal gezien inmiddels achter in de rij aansloten: in Denemarken, Zweden, Noorwegen en IJsland hadden partners van gelijk geslacht die rechten al enkele jaren.’ In de vs en in Canada werd in die periode heel actief nagedacht en ook al geprocedeerd over openstelling van het huwelijk. ‘Sterker nog, in januari 2001 heeft een progressieve dominee in Toronto twee same-sexkoppels officieel getrouwd, maar in eerste instantie werden deze twee huwelijken door de Canadese overheid niet erkend.’ Dit gebeurde pas in 2003, toen Canada het eerste niet-Europese land werd waar het huwelijk werd opengesteld voor paren van gelijk geslacht. Zuid-Afrika volgde in 2006, als eerste land op het Afrikaanse continent.

De Haagse commissie vol juridische zwaargewichten, onder wie hoogleraar staats- en bestuursrecht Tijn Kortmann van de Radboud Universiteit, deed er uiteindelijk twee jaar over om te constateren dat er geen doorslaggevende juridische bezwaren konden worden aangevoerd tegen huwelijken en adoptierechten voor partners van gelijk geslacht. Een motie die het kabinet opriep werk te maken van nieuwe wetgeving werd aangenomen in april 1998, tijdens de laatste vergadering voor de Tweede Kamerverkiezingen in mei. Onder de tegenstemmers bevonden zich opvallend veel vvd'ers, zoals

partijleider Frits Bolkestein. Staatssecretaris Schmitz reageerde zuinigjes en beloofde de kwestie wederom in de coalitie te zullen bespreken.

Alsof het de gewoonste zaak van de wereld was

De onderhandelingen voor het kabinet Paars 11 in 1998 bleken uiteindelijk cruciaal om de steeds bredere roep om openstelling van het burgerlijk huwelijk het laatste zetje te geven. ‘D66 verloor bijna de helft van zijn zetels. Maar de PvdA en vvd wilden graag door met deze coalitie en hadden ons dus nodig,’ vertelt Boris Dittrich. ‘De openstelling van het huwelijk was voor ons belangrijk en voor de andere twee partijen geen breekpunt. Zo is het in het regeerakkoord terechtgekomen. Als er op dat moment nog vvd’ers en PvdA’ers tegen waren, hielden ze hun bezwaren voor zich om het akkoord niet in zijn geheel te blokkeren.’ Behalve het homohuwelijk zorgde D66 er ook voor dat adoptie door partners van gelijk geslacht in het regeerakkoord belandde, een andere belangrijke mijlpaal in de Nederlandse lhbtq-emanipatie.

Job Cohen was als nieuwe staatssecretaris van Justitie belast met het opstellen van de nieuwe wetgeving. ‘Het was vrij eenvoudig om het hele project door beide Kamers te loodsen,’ vertelt hij ruim twintig jaar later. Alleen de SGP trok tijdens het debat fel van leer tegen het volgens de gereformeerden immorele karakter van het paarse voorstel. ‘De toorn van God zou worden geopenbaard vanuit de hemel over alle goddeloosheid en ongerechtigheid van de mensen,’ citeert Dittrich. ‘Het huwelijk van man en vrouw moest tegen destructieve krachten beschermd worden en de homoseksuele levenswijze moest actief worden ontmoedigd.’

Deze kritiek maakte geen indruk op de drie niet-christelijke coalitiepartijen die zich middels het regeerakkoord al aan

de openstelling van het burgerlijk huwelijk hadden gecommiteerd. Bovendien bleek er inmiddels veel meer draagvlak te zijn voor het plan dan voorheen: uit een grote enquête bleek dat driekwart van de Nederlandse bevolking op dit moment vóór de introductie van het homohuwelijk was. De Kamer nam het voorstel op 12 september 2000 aan met 109 stemmen vóór en 33 tegen. ‘Ik herinner me dat het aannemen van het plan ook nauwelijks opzien baarde,’ vertelt Cohen. ‘Alsof iedereen het de gewoonste zaak van de wereld vond dat het eindelijk een keer geregeld was.’

Om de revolutionaire Nederlandse stap voor de rest van Europa te verantwoorden, organiseerde het ministerie van Justitie een conferentie voor alle Europese landen om de plannen toe te lichten. ‘In eerste instantie was de houding van veel collega’s: daar heb je die gekke Hollanders weer! Maar achteraf snapten de meeste landen wel waarom we het deden en waarom we het belangrijk vonden. Dat zie je ook terug in het tempo waarin andere Europese landen volgden nadat bij ons de nieuwe wet was bekrachtigd.’

29 landen volgden

De verdediging van het wetsvoorstel in de Eerste Kamer, half december, was het laatste debat van Cohen als staatssecretaris van Justitie; de PvdA-prominent werd een maand later geïnstalleerd als burgemeester van Amsterdam. Door deze toevallige speling van het lot kon Cohen in de nacht van 31 maart op 1 april 2001 eigenhandig de eerste vier gelijkgeslachtelijke koppels ter wereld in de echt verbinden, wat hij meteen na aanvaarding van het wetsvoorstel met Henk Krol afsprak. Om middernacht werd de tekstwijziging van artikel 30 van het Burgerlijk Wetboek officieel van kracht. Het ging in principe om een minimale wijziging: voortaan luidde het artikel

dat ‘een huwelijk kan worden aangegaan door twee personen van verschillend of van gelijk geslacht’.

De vier koppels waren gekozen na een oproep in de *Gay Krant*; hoofdredacteur Krol en de denktank wilden graag dat deze acht mannen en vrouwen een mooie diverse doorsnede van de Nederlandse homogemeenschap zouden vormen. Cameraploegen van onder andere BBC, CNN en Reuters sloegen de ceremonie in de Stopera in Amsterdam gade. De afgeladen raadszaal was versierd met rozen en rode bloemblaadjes. Elk koppel had twintig gasten meegenomen. Het enige protest tegen de eerste homohuwelijken kwam van een groepje christenen uit Boskoop en Waddinxveen die met borden met daarop teksten als ‘Laat ons wederkeren tot de Heere’ voor de Stopera stonden.

‘Ik heb van tevoren met de vier stellen gesproken,’ reconstrueert Cohen die dag. ‘Pas toen drong het grote belang van deze stap, deze vorm van gelijkberechting, voor honderdduizenden Nederlanders tot mij als mens door. De persoonlijke verhalen die deze mannen en vrouwen met mij deelden, raakten mij diep.’ Naderhand moedigde Cohen zijn progressieve collega in San Francisco aan om eenzelfde stap te zetten; de burgervader van Moskou, die anti-lhbtqi was, kreeg een brief met uitleg waarom Nederland juist wél voor openstelling van het huwelijk had gekozen.

Behalve tientallen genodigden van de vier koppels zaten ook alle voorvechters die zich de afgelopen kwarteeuw hard hadden gemaakt voor de nieuwe wet in de zaal. Dittrich, Waaldijk en Wabeke – die inmiddels niet meer als officier van justitie werkte – werden ‘ambassadeurs’ die na april 2001 in talloze landen lezingen gaven over de nieuwe wettelijke verworvenheden van de Nederlandse lhbtqi’ers. ‘We hadden wel verwacht dat België snel zou volgen,’ vertelt Wabeke. ‘Maar bijvoorbeeld het overwegend katholieke Spanje en een aan-

tal Zuid-Amerikaanse landen verrasten me, op een positieve manier.' Eind 2020 is het homohuwelijk gelegaliseerd in 29 van de 193 landen in de wereld, iets meer dan 15 procent.

Naast de juridische rechtsgelijkheid die met de nieuwe wet werd gerealiseerd, was vooral de grotere publieke zichtbaarheid van gelijkgeslachtelijke relaties een belangrijke stap voorwaarts. 'Tot in de jaren negentig hielden veel homoseksuelen en lesbische stellen zich op de vlakte, uit angst voor negatieve maatschappelijke gevolgen,' aldus jurist Waaldijk. 'Voortaan mocht deze groep de liefde voor elkaar trots en in volledige openbaarheid voor de wet betuigen – tot in het stadhuis aan toe.'

Dat Nederland op 1 april 2001 een bijzondere mijlpaal had gerealiseerd, wist Boris Dittrich wel. 'Maar pas in de jaren daarna kwam bij mij echt het besef wat de impact van de nieuwe wet op andere landen en lhbtq'ers in andere delen van de wereld was.' Als directeur pleitbezorging minderheden van Human Rights Watch reisde hij vanaf 2006 de hele wereld over om het Nederlandse homohuwelijk onder de aandacht te brengen. 'In 2012 mocht ik een deskundigenbericht indienen in de Amerikaanse procedure toen de Supreme Court van de Verenigde Staten zich over de openstelling van het huwelijk boog. Pas op dat moment in Washington realiseerde ik me ten volle wat we met een relatief klein groepje Nederlandse homoactivisten en Kamerleden eigenlijk voor elkaar hebben gebokst.'